

Лейн А.О.

УДК 332.1(045)

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ЯК ВИЩОГО СТУПЕНЮ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Регіональна економічна інтеграція, яка представляє складний процес, що може бути реалізований на різних рівнях у різних формах, і виступає як найвищий ступень розвитку економічного співробітництва між відповідними сторонами. Розвиваючись на глобальному та регіональному (мікро-, мезо- та мегарегіональному) рівнях, міжнародна економічна інтеграція впливає на діяльність не тільки держав та їх окремих територій, але і компаній, що знаходить відображення у процесах регіоналізації, транснаціоналізації та глобалізації. Ці процеси посилюються в сучасній світовій практиці та набувають якісно нових ознак. Під впливом глобальної та регіональної інтеграції формується нова економічна система, та формується єдиний глобальний простір. Зазначені процеси є взаємопов'язаними, а їх розвиток – взаємозалежним, при цьому кожна держава, що приймає в них участь, відштовхується від двох основних потреб: потреби у інтеграції, якій відповідає центрובה тенденція, та потреби в домінуванні, якій відповідає відцентрова тенденція.

У післявоєнній Європі поняття регіональної інтеграції почало означати процес уніфікації, перетворення деяких соціальних одиниць на щось більш розвинуте. Вчені вважають, що регіональна інтеграція є наступним, після національної, етапом спільного процесу. Досягнувши високих кондицій національної державності, розвинені країни переходять на наступний, більш високий ступінь свого розвитку [8,с.65]. Як зазначає Дж. Капорасо, вивчення процесів регіональної інтеграції вимагає єдності поглядів стосовно її визначення і тлумачення. Деякі вчені вважають її станом, інші – процесом. Опоненти інтеграції вважають, що інтеграція веде до нівелювання унікальності нації, однак процеси в ЄС свідчать, вона підкреслює особливості культури кожної нації та підвищує можливість ефективного вирішення спільних проблем [10, с. 135]. Після Другої світової війни інтеграційні процеси в світі перейшли на економічну основу і набули сучасного вигляду [4]. Тому більша частина соціально-економічних теорій, що будуються з тим, щоб зрозуміти процеси регіональної інтеграції, відбуваються в рамках теорій міжнародної інтеграції.

Метою статті є визначення теоретико-методологічних основ розвитку регіональної економічної інтеграції як вищого ступеню економічного співробітництва.

В розвитку теорій міжнародної економічної інтеграції чітко можна виділити два основних підходи, які ґрунтуються на ідеях власно економічного лібералізму та, з іншого боку, ідеях державного регулювання економіки. Відповідно до першого підходу, інтеграція розглядається скрізь призму процесу злиття ринків, що потребує врегулювання торговельних та валютних бар'єрів, уніфікації ринкових механізмів, що відповідним чином впливає на механізми вільного ціноутворення та вільної конкуренції. Порівняльні переваги країн – є підґрунтям для розвитку інтеграційних процесів. Другий підхід ґрунтується на визнанні того факту, що дії ринкових механізмів недостатньо для економічної інтеграції, а злиття ринків має доповнюватися злиттям економік в цілому, а від так необхідна спільна економічна політика та відповідне регулювання розвитку економічних структур як на національному, так і на наднаціональному рівнях. Відповідно, порівняльні переваги країн розглядаються в динамічному контексті, а від так, інтегруватися мають не взаємодоповнюючі, а однорідні і конкурентоспроможні економіки, що створюються принципово нові економічні комплекси Таким чином, інтеграція визначається як складний процес, що поєднує, з одного боку, інтегруючу дію ринкових сил і механізмів, а з іншого – передбачає поступове узгодження відповідної політики країн, що залучені до інтеграційного процесу [1,с. 48].

Теоретичні обґрунтування необхідності економічного інтеграційного процесу у країнах з ринковою економікою були запропоновані у 70-80-х роках XIX ст. представниками німецької історичної школи – Ф. Лістом, Г. Шмолером, В. Рошером та ін. Розвиток регіональної інтеграції призвів до виникнення чисельних теорій економічної інтеграції, які почали розвиватися з регіональною інтеграцією в Європі у 50-60-ті роки XX ст., і на проблеми економічної інтеграції звернули свою увагу К.Мейер, Ж.Рюєф, Р.Шуман, Е.Бенуа, Ж.Моне, Б.Баласса та ін., намагалися пояснити регіональні процеси в цьому регіоні. Пізніше, з розвитком регіоналізації у всьому світі, теорії почали трансформуватися, та пояснювали чинники інтеграції не тільки в Західній Європі, а й в усьому світі, систематизацію яких наведено в таблиці 1.

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
ЯК ВИЩОГО СТУПЕНЮ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**

Таблиця 1. Основні економічні школи та їх підходи до визначення сутності регіональної інтеграції.

Школа	Представники	Сутність підходу	Джерело
Федералізм	Д. де Ружмон, О. Марк, Г. Бругманс, А. Спінеллі, П. Тейлор, Д. Сіджанскі, К. Фрідріх, М. Бургесс.	Представники федералізму не вважають результатом інтеграції об'єднання, що функціонує виключно на основі міждержавного співробітництва. Обов'язковою ознакою інтеграції є наявність централізованого управління. Тому розглядається створення об'єднання з національними органами управління. Відповідно, зрілість того чи іншого інтеграційного угруповання оцінюється залежно від того, яка частина рішень приймається на наднаціональному рівні.	[6,12-13]
Теорія комунікації	К.Дойч, Д.Пучала	У теорії комунікації головна увага приділяється дослідженню контактів між окремими соціальними групами та індивідумом в інтеграційному об'єднанні. Відмітною рисою інтеграції називається такий стан, коли члени об'єднання мають з партнерами по угрупованню більш тісні зв'язки, ніж з аутсайдерами, а відносини всередині угруповання виокремлюються з інших відносин того ж порядку. Значення інтеграції полягає у формуванні безпекової спільноти, що ґрунтується на загальних (ліберально-демократичних) цінностях. Особливе значення в цьому контексті надається розвитку відчуття спільної ідентифікації.	[11]
Функціоналізм	Д. Мітрані, Ж. Монне	Основна ідея полягала в «запобіганні політичних розбіжностей шляхом розширення мережі міжнародних агентств, націлених на інтеграцію життєвих інтересів усіх націй». Важлива особливість функціоналізму полягала у запереченні будь-яких проявів силової політики як міждержавного, так і федеративного характеру, які могли відродити націоналістичні тенденції в тій чи іншій формі. Співробітництво і взаємодія при цьому пропонувалися саме в питаннях соціально-економічного характеру, вирішення яких є актуальним для всіх країн, що, в деякій мірі, об'єктивно може стати об'єднувальним елементом.	[5]
Неофункціоналізм	Ф.Шміттер, П.Тейлор, Дж.Най, Е. Хаас та ін.	Інтеграція розглядається як можливість задовольнити певні потреби, що виникають у тих чи інших соціальних груп. Інтеграція розвивається завдяки тому, що усі сфери сучасного суспільства тісно пов'язані між собою. Тому вирішення одного, навіть занадто вузького, завдання інтеграційним методом потребує взаємопов'язаних дій в інших сферах. Це призводить до «переливу» процесу інтеграції з економіки в політику, право, науку, освіту тощо. Інтеграція передбачає, що національні органи влади делегують центральним органам об'єднання виконавчі повноваження, які необхідні для вирішення конкретних завдань, при цьому передача державного суверенітету не передбачається.	[13]
Неолібералізм	В. Респке, М. Алле, Б. Баласса	Під повною інтеграцією розуміється створення єдиного ринкового простору в масштабі декількох країн. Його функціонування забезпечують стихійні ринкові сили і вільна конкуренція незалежно від економічної політики держав та існуючих національних і міжнародних правових актів. Формування регіонального ринкового простору розвивається незалежно від державного, міждержавного регулювання, оскільки має об'єктивну основу - дію ринкового механізму. Втручання ж держави в сферу міжнародних економічних відносин приводить, на їх думку, до таких негативних явищ, як інфляція, розбалансованість міжнародної торгівлі тощо.	[14]
Корпораціоналізм	С. Рольф, Ю. Росту	Інтегрування міжнародної економіки забезпечують не ринковий механізм і державне регулювання, а міжнародні корпорації, функціонування яких сприяє раціональному і збалансованому розвитку світогосподарських зв'язків.	[3]
Структуралізм	Г. Мюрдал, А.Маршаль	Згідно з основними положеннями структуралістської школи, для повної інтеграції важливі не стільки забезпечення абсолютної свободи руху товарів і факторів виробництва (свобода дії ринкового механізму), скільки координація економічної політики держав, що мають за мету пом'якшити нерівномірність економічного розвитку окремих країн інтеграційного комплексу, а також забезпечити усталеність національних платіжних балансів.	[9]
Неокейпсіанство	Р. Купер	Для використання різноманітних вигод широкої міжнародної економічної взаємодії зі збереженням у той же час максимальної для кожної країни ступені свободи необхідне узгодження внутрішньої і зовнішньої політики сторін, що інтегруються, з метою досягнення оптимального поєднання двох можливих варіантів розвитку економічної інтеграції: а) об'єднання держав з наступною втратою ними суверенітету і взаємним узгодженням економічної політики; б) інтеграція з максимальним збереженням національної автономії.	[3]
Дирижизм	Я. Тінберген, Р. Санвальд, І. Шголер	Створення і функціонування міжнародних економічних структур можливе на основі розробки на міждержавному рівні спільної (узгодженої) економічної політики, законодавства. Відповідно, обґрунтовувалось, що тільки спільна координація забезпечить оптимальну структуру міжнародного господарства.	[1]

В результаті розвитку регіональної інтеграції відбувається формування міжнародного господарського комплексу зі своєю структурою та органами управління, що забезпечують однакові умови економічної діяльності в країні співтовариства, на міждержавному та наддержавному рівнях, а саме співробітництво має комплексний і довготривалий характер, оскільки інтеграційна взаємодія ґрунтується не на простих формах зовнішньоторговельного обміну, а на взаємодії, що пов'язана із міжнародною кооперацією.

Основною метою, що ставлять перед собою країни, які пішли шляхом регіональної інтеграції, є досягнення сталого економічного розвитку на основі формування єдиного соціально-економічного і політичного простору. В процесі досягнення цієї мети країни-члени об'єднання вирішують наступні завдання:

- створення сприятливого зовнішньоекономічного і політичного середовища на основі зміцнення взаєморозуміння і співпраці країн-членів;
- прискорення темпів зростання національних економік на основі використання переваг економіки масштабу, тобто розширення розмірів ринку, скорочення трансакційних витрат, збільшення притоку іноземного капіталу, більш раціональне використання фінансових, виробничих, природних та людських ресурсів;
- формування єдиної валютної політики і спільних систем платіжного обліку;
- зміцнення позицій регіонального об'єднання в глобальному світі на основі зростання його економічного і політичного потенціалу тощо.

Ступінь і якість вирішення цих завдань, в кінцевому підсумку, буде визначати здатність регіонального об'єднання до протидії викликам глобальної економіки [7, с. 323-324].

Регіональна економічна інтеграція є вищим ступенем розвитку економічного співробітництва, яка передбачає розробку стратегічного плану і тактичних методів його виконання нової, єдиної економічної політики. Якщо мова йде про регіональний економічний блок (тобто регіон), то регіональна економічна інтеграція можлива тільки при наявності державної економічної політики співпраці (регіональне співробітництво), з метою отримання економічної вигоди, при укладенні договору на урядовому рівні (регіоналізм). Регіональна економічна інтеграція можлива між країнами як з рівними, так із різними рівнями економічного розвитку, що мають близькі історичні та культурні основи, територіально близькі. Але якщо для «регіонального економічного співробітництва» територіальне сусідство було визначальним фактором, то для «регіональної економічної інтеграції» територіальне сусідство країн – не є визначальним критерієм. Можна визнати, що визначальною при економічній інтеграції країн є економічна політика країн, тому членом інтеграційного блоку може стати країна, яка не має спільні кордони з центром співробітництва, однак її включення економічно вигідно блоку. Тобто економічна політика отримання реального прибутку є основним критерієм для регіональної економічної інтеграції. Негативним наслідком інтеграції може стати дискримінація по відношенню до країн, які не є членами інтеграційного утворення. Тому, якщо регіоналізм не погіршує умови для торгівлі з іншими державами, його можна вважати позитивним чинником розвитку світового господарства. В цілому ж інтеграційні процеси відкривають доступ до багатьох економічних ресурсів, технологій, розширюють ринки збуту, захищають від зовнішньої конкуренції учасників інтеграційного об'єднання, спільними зусиллями легше вирішуються соціальні проблеми [2, с.86].

Одна з основних тенденцій проявляється в утворенні великих зон впливу тієї чи іншої держави або групи найбільш розвинених країн, навколо яких сформувалися зони прискореного економічного зростання, а саме – ЄС, Північна Америка та Азійсько-тихоокеанський регіон, які на цей час є основними світовими виробниками й експортерами складної наукоємної продукції, а, отже, провідними учасниками світогосподарських відносин. Ці регіони стають своєрідними інтеграційними центрами, навколо яких групуються інші держави. До найбільш ефективно діючих регіональних угруповань можна віднести: в Західній Європі – Європейський Союз (ЄС); у Північній Америці – Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (НАФТА); у Південній Америці – Південний спільний ринок (МЕРКОСУР); в Азійсько-Тихоокеанському регіоні – Азійсько-Тихоокеанське економічне співтовариство (АТЕС, АСЕАН).

Інтеграція, як об'єктивний процес поступово трансформується у нові моделі, у відповідь на новітні процеси у світовій економіці та тиск конкуренції з боку інтеграційних блоків або країн-гігантів. Такі моделі регіональної інтеграції ґрунтуються на асиметрії влади в інтеграційному проекті, а також ролі недержавних гравців в інтеграційному взаємодії, але виходять з традиційних моделей інтеграції. Основним критерієм для виділення моделей інтеграції виступає провідний гравець, що забезпечує усунення транскордонних бар'єрів.

На досить тривалому відрізку світового розвитку конкретний досвід Європейського Союзу став ототожнюватися з феноменом інтеграції взагалі. Порівняння інтеграційних блоків НАФТА та ЄС дозволило виявити деякі відмінні і схожі риси. Різні шляхи внутрішнього інституціонального розвитку значною мірою є продуктами різних режимів транснаціональної інтеграції, в які впроваджені країни, оскільки не існує єдиної теорії регіональної інтеграції. Специфічність НАФТА, на відміну від ЄС полягає в тому, що угруповання має континентальні масштаби, а країни-члени є водночас і атлантичними, і тихоокеанськими, що дає можливість рівномірно розвивати економічні зв'язки з ними і суттєво впливати на розвиток цих зв'язків. Різницею є також є присутність в НАФТА члена-наддержави.

Подібності інтеграційних блоків можуть бути між країнами останнього розширення ЄС та Мексикою, але тут теж є відмінності. Європейська система інтеграції побудована на політичних інститутах і механізмах, які зменшують нерівномірний розподіл між країнами, в НАФТА такі механізми відсутні, тому НАФТА може почерпнути з європейського досвіду будівництво регіональних інституцій. Регіональне об'єднання НАФТА все ще обмежується економічними аспектами інтеграції і спрямоване на створення єдиного внутрішнього ринку і забезпечення свободи торгівлі і руху капіталу в регіоні. Це певною мірою відрізняє її від західноєвропейської, так і від інших моделей міжнародної економічної інтеграції.

НАФТА, як інтеграційне об'єднання, що відповідає концепції «нового регіоналізму», підтверджує високий рівень інтеграційної взаємодії держав-учасниць, та протягом останніх років спостерігається подальше поглиблення внутрірегіональних зв'язків між ними. Розвиваючись, НАФТА відпрацьовує механізм економічного співробітництва, який стає надбанням світової спільноти на глобальному рівні.

На відміну від європейської та північноамериканської моделі розвитку регіональної інтеграції, азійсько-тихоокеанська модель побудована на зовсім інших принципах політичної та економічної

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ
ЯК ВИЩОГО СТУПЕНЮ ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА**

інтеграції. Модель має як схожі риси, так і відмінності з двома попередніми моделями. Відмінність полягає в домінуванні авторитарних режимів та відмінностей в політичній і соціокультурній сферах. Крім того, дана модель є більш складною, ніж інші. Ідентичність моделі з північноамериканською та європейською моделями полягає у тому, що азіатсько-тихоокеанська ґрунтується на принципах відкритого регіоналізму, відбувається стимулювання розвитку в позарегіональних економічних зв'язках. Хоча азіатський економічний блок, ще не склався, він має високий потенціал розвитку.

Отже, аналіз та систематизація існуючої теоретико-методологічної основи розвитку економічної інтеграції доводить, що в розвитку теорій міжнародної економічної інтеграції чітко можна виділити два основних підходи, які ґрунтуються на ідеях власно економічного лібералізму та, з іншого боку, ідеях державного регулювання економіки. Регіональна економічна інтеграція представляє складний процес, що може бути реалізований на різних рівнях у різних формах. Ці процеси посилюються в сучасній світовій практиці та набувають якісно нових ознак. Компонентом регіональної інтеграції виступає регіон, як повноправний учасник міжнародних економічних відносин. Формування економічних зв'язків у регіоні формує регіоналізацію, але сам регіон визначаються єдиною політикою державного регіоналізму, який є регіональним макропроцесом. Під впливом глобальної та регіональної інтеграції формується нова економічна система, та формується єдиний глобальний простір.

Джерела та література:

1. Булатова О. В. Генезис теорій регіональної економічної інтеграції / О. В. Булатова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечение иностранных инвестиций: региональный аспект : сб. науч. трудов. – Донецк : ДонНУ, 2011. – Т. 1. – С. 47-51.
2. Булатова О. В. Теоретико-методичні основи визначення нового регіоналізму в світогосподарському розвитку / О. В. Булатова // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сб. науч. трудов. – Севастополь, Донецк : ДонНУ, РФ НИСИ в г. Донецке, 2009. – С. 85-88.
3. Кондратюк В. В. Сутність і етапи формування міжнародної економічної інтеграції : [Електронний ресурс] / В. В. Кондратюк. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/en_etei/2007_4/zbirnuk_ETEI_07_156.pdf
4. Николаев С. Торговельна лібералізація: конкуренція інститутів : [Електронний ресурс] / С. Николаев, В. Волощенко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4. – С. 148-160. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=42&c=850>
5. Патратій Н. В. Поняття «регіональна інтеграція» у вітчизняній та зарубіжній науковій думці / Н. В. Патратій // Політологія. – 2011. – № 3. – С. 133-137.
6. Ружмон Д. Європа у грі. Шанс Європи. Відкритий лист до європейців / Д. Ружмон; [пер. з фр.]. – Л. : Центр гуманітарних досліджень, 1998. – 280 с.
7. Ситнік І. В. Регіональні інтеграційні об'єднання: передумови і завдання створення / І. В. Ситнік // Проблемы и перспективы развития сотрудничества между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сб. науч. трудов. – 2009. – № 1. – С. 323-328.
8. Стрежнева М. Социокультурные аспекты европейской интеграции / М. Стрежнева // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – № 12. – С. 65-75.
9. Федоришин Н. Ю. Теоретичні моделі міжнародної економічної інтеграції та їх адаптивність до умов перехідної економіки : [Електронний ресурс] / Н. Ю. Федоришин. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2007_1/0330.pdf
10. Caporaso James A. Theory and method in study of international integration / James A. Caporaso // International organization. – 1971. – № 25. – 228 p.
11. Deutsch K. Nationalism and Social Communication / K. Deutsch. – 2nd edition. – MIT Press Cambridge, MA, 1966. – 159 p.
12. Marc A. New and Old Federalism: Faithful to the Origins / A. Marc // Publius: The Journal of Federalism. – 1971. – P. 117-130.
13. Taylor P. International Organization in the Modern World: The Regional and the Global Process / P. Taylor. – London : Pinter, 1993. – 262 p.
14. Theories of International Relations: Neo-Realism, Neo-Liberalism, Constructivism, Neo-Idealism : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.eui.eu/Personal/Researchers/malamud/Hart-\(c\)ch2_Malamud.pdf](http://www.eui.eu/Personal/Researchers/malamud/Hart-(c)ch2_Malamud.pdf)